

SANOAT RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH SIYOSATI: GERMANIYA, JANUBIY KOREYA VA O‘ZBEKISTON TAJRIBASINING QIYOSIY TAHLILI

Vasiljonova Nodira Otabek qizi

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universitetining

“Kechki ta’lim va magistratura” fakulteti magistranti

n.vasiljonova@gmail.com

Ilmiy rahbar: PhD, dotsent Sayfullayev S.N.

Annotatsiya: Ushbu maqolada sanoat raqobatbardoshligini oshirish siyosatining uchta modeli — Germaniya (Mittelstand), Janubiy Koreya (chaebol) va O‘zbekiston — qiyosiy tahlil qilinadi. Har bir model uchun asosiy ko‘rsatkichlar — R&D xarajatlari, kichik va o‘rta korxonalar (KO‘K) ulushi, eksport tarkibi va sanoat siyosatining asosiy mexanizmlari — taqqoslanadi. Tahlil natijasida O‘zbekiston uchun maqbul sanoat siyosati yo‘nalishlari aniqlanadi va amaliy tavsiyalar taqdim etiladi.

Kalit so‘zlar: *sanoat raqobatbardoshligi, Germaniya Mittelstand modeli, Janubiy Koreya chaebol modeli, R&D xarajatlari, sanoat siyosati, qiyosiy tahlil, O‘zbekiston.*

Abstract: This article presents a comparative analysis of industrial competitiveness policies across three models — Germany (Mittelstand), South Korea (chaebol), and Uzbekistan. Key indicators including R&D expenditure, SME share, export structure, and core policy mechanisms are compared. The study identifies optimal industrial policy directions for Uzbekistan and offers evidence-based recommendations.

KIRISH

Sanoat raqobatbardoshligi zamonaviy iqtisodiy siyosatning markaziy masalalaridan biri bo‘lib qolmoqda. Turli mamlakatlar bu muammoni hal etishda o‘ziga xos modellarni ishlab chiqqan va turli yo‘llar bilan muvaffaqiyatga erishgan. Germaniya kichik va o‘rta biznesga, ya’ni Mittelstand modeliga asoslanib, sanoat raqobatbardoshligida Yevropaning yetakchisiga aylangan. Janubiy Koreya esa davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlangan yirik konglomeratlar — chaebollar — orqali qisqa muddatda xalqaro sanoat yetakchisiga aylandi [1].

O‘zbekiston sanoati 2015–2024 yillar davomida tez sur‘atlarda o‘sdi: sanoat mahsulotining YaIMdagi ulushi 38,9 foizdan 57,3 foizga ko‘tarildi [2]. Biroq sanoatning sifat jihatdagi raqobatbardoshligi hali yetarli darajada shakllanmagan. R&D xarajatlarining YaIMdagi ulushi 0,13 foiz bilan jahon o‘rtacha ko‘rsatkichidan (2,6%)

ancha past [3], kichik va o'rta sanoat korxonalarini soni esa 2021–2024 yillarda 40 foizga kamaydi [2].

Ushbu maqolaning maqsadi Germaniya va Janubiy Koreya tajribasini O'zbekiston bilan qiyosiy tahlil qilish, ularning o'xshashliklari va farqlarini aniqlash hamda O'zbekiston sanoat siyosati uchun amaliy xulosalar chiqarishdan iborat. Bunday qiyosiy yondashuv O'zbekistonning rivojlanish bosqichi va imkoniyatlarini hisobga olgan holda eng maqbul siyosat vositalarini belgilashga yordam beradi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Sanoat siyosatini qiyosiy o'rganish bo'yicha ilmiy adabiyot keng. Porter (1990) milliy raqobatbardoshlik «olmosi» modelini taklif etib, raqobatdosh sanoatning shakllanishida davlat siyosati, mahalliy talabning sifati, tarmoqlararo bog'liqlik va omil sharoitlarining o'zaro ta'siri hal qiluvchi ekanini ko'rsatdi [1]. Ushbu model Germaniya va Janubiy Koreya tajribasini tushuntirishda keng qo'llaniladi.

Germaniya sanoat siyosati bo'yicha Afrika taraqqiyot banki tomonidan chop etilgan tahlil (Shivakumar, 2019) olti asosiy omilni aniqladi: uzoq muddatli konsensusga asoslangan yo'l xaritasi; texnologiyaga yo'naltirilgan davlat institutlari; korporativ muzokaralar tizimi; davlat-xususiy hamkorlik; milliy innovatsiya tizimiga integratsiya; biznesga yo'naltirilgan davlat muassasalari [4]. OECD (2022) hisoboti esa Germaniya innovatsiya tizimining kuchli tomonlarini saqlab, raqamli va yashil transformatsiyaga yangi yondashuv zarurligini ta'kidladi [5].

Janubiy Koreya tajribasini o'rganishda OECD (2023) innovatsion siyosat sharhi muhim manba hisoblanadi. Ushbu hujjatda Koreyaning R&D xarajatlari bo'yicha dunyo bo'yicha ikkinchi o'rinda turishi (YaIMning 4,93 foizi, 2021) va bu yutuqqa erishishda chaebol tizimining hal qiluvchi roli qayd etilgan [6]. Shu bilan birga, chaebol va kichik korxonalar o'rtasidagi tengsizlik, shuningdek, xizmatlar sektori va ishlab chiqarish o'rtasidagi tafovut hali hal etilmagan muammo sifatida ko'rsatilgan [6].

O'zbekiston sanoat siyosatini xorijiy modellar bilan qiyosiy o'rganish mahalliy ilmiy adabiyotda kam uchraydi. Shoaxmedov Sh. va boshqalar (2022) O'zbekiston sanoat muammolarini tahlil qilgan, lekin xalqaro qiyosiy tahlilga alohida e'tibor bermagan [7]. Ushbu maqola ana shu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda qiyosiy tahlil (benchmarking) metodologiyasi qo'llanilib, uchta mamlakat — Germaniya, Janubiy Koreya va O'zbekiston — bir xil ko'rsatkichlar bo'yicha taqqoslandi. Taqqoslash mezoni sifatida beshta ko'rsatkich tanlandi: R&D xarajatlarining YaIMdagi ulushi; kichik va o'rta korxonalar ulushi; sanoat siyosatining asosiy mexanizmi; eksport tarkibidagi tayyor mahsulotlar ulushi; davlat-xususiy hamkorlik darajasi.

Axborot manbalari: Germaniya uchun — OECD (2022) innovatsion siyosat sharhi va Afrika taraqqiyot banki tahlili [4, 5]; Janubiy Koreya uchun — OECD (2023) innovatsion siyosat sharhi va Jahon banki ma'lumotlari [6, 8]; O'zbekiston uchun — Milliy Statistika Qo'mitasining «O'zbekiston sanoati — 2025» statistik to'plami [2] va UNESCO R&D statistikasi [3]. Barcha ko'rsatkichlar eng so'nggi mavjud yillar uchun olingan.

NATIJALAR

Asosiy ko'rsatkichlar taqqoslash. Jadval 1 uchta modelning asosiy miqdoriy ko'rsatkichlarini bir joyda jamlaydi. Ko'rsatkichlarning bunday farqi uchta mamlakatning sanoat rivojlanishidagi asosiy yo'nalish farqini yaqqol ko'rsatadi.

1-jadval. Uchta mamlakatning sanoat raqobatbardoshligi ko'rsatkichlarini taqqoslash

Ko'rsatkich	Germaniya	Janubiy Koreya	O'zbekiston
R&D / YaIM (%)	2,9%	4,93%	0,13%
KO'K ulushi (barcha firmalar)	99%+	87%	Kamaymoqda (-40%)
Sanoatning YaIM ulushi	23%	28%	57,3%
Eksport tarkibi	Yuqori texnologiyali	Yarim o'tkazgich, IT	Xomashyo ustunlik qiladi
Asosiy siyosat mexanizmi	Mittelstand + Fraunhofer	Chaebol + davlat rejasi	Maxsus iqtisodiy zonalar
Davlat-xususiy hamkorlik	Kuchli (corporatist)	O'rta-kuchli	Rivojlanish bosqichida

Manba: OECD (2022) [5], OECD (2023) [6], UNESCO [3], Milliy Statistika Qo'mitasi [2]

Germaniya: Mittelstand modeli. Germaniyaning sanoat raqobatbardoshligi asosi — Mittelstand, ya'ni kichik va o'rta oilaviy korxonalar tarmog'i. Bu korxonalar barcha firmalarning 99 foizdan ortig'ini tashkil etib, yalpi qo'shilgan qiymatning taxminan 50 foizini va bandlikning 55–60 foizini ta'minlaydi [4]. Mittelstandning o'ziga xos xususiyati — niche mahsulotlarda global yetakchilik: dunyoda o'z sohasida yetakchi bo'lgan «yashirin chempionlar» asosan Germaniyada joylashgan.

Germaniya innovatsion siyosatining asosi — 69 ta ixtisoslashgan institutdan iborat Fraunhofer jamiyati tarmog'i. Bu tizim kichik korxonalariga qimmatbaho tadqiqot xizmatlaridan arzon foydalanish imkonini beradi va ularning texnologik darajasini ushlab turishga yordam qiladi [4]. R&D xarajatlari YaIMning 2,9 foizini

tashkil etib, Germaniyani Yevropa ilmiy-texnologik yetakchilaridan biri sifatida saqlaydi [5]. Biroq OECD (2022) hisoboti raqamli transformatsiyaga moslashish sekinligi va innovatsion startaplar ekotizimining zaifligi kabi muammolarni ham qayd etgan [5].

Janubiy Koreya: chaebol modeli. Janubiy Koreya 1962–1989 yillar orasida YaIMni 2,7 mlrd dollardan 230 mlrd dollarga — 85 barobar — oshirdi [8]. Bu «Han daryosidagi mo'jiza» davlat tomonidan yo'naltirilgan sanoat siyosati va Samsung, Hyundai, LG kabi yirik chaebol konglomeratlarining jadal rivojlanishi orqali amalga oshdi. Sanoat ulushi YaIMda 1962-yildagi 14,3 foizdan 1987-yilda 30,3 foizga ko'tarildi [8].

Hozirda Janubiy Koreya R&D xarajatlari bo'yicha OECD mamlakatlari orasida ikkinchi o'rinda turadi — YaIMning 4,93 foizi (2021), faqat Isroildan keyinda [6]. Xususiy sektor bu xarajatlarning 78 foizini tashkil etib, chaebollar korporativ tadqiqotlarda etakchi rol o'ynaydi [6]. Global Innovatsiya Indeksida Koreya 10-o'rinda turadi (2023) [6]. Biroq chaebol va kichik korxonalar o'rtasidagi rivojlanish tafovuti, shuningdek, 1997-yilgi moliyaviy inqirozdan olingan saboqlar bu modelning cheklovlarini ko'rsatadi.

O'zbekiston: hozirgi holat va imkoniyatlar. O'zbekiston sanoati hajm jihatidan tez o'sib bormoqda — 2015–2024 yillarda sanoat mahsuloti 9,02 barobar oshdi [2]. Sanoatga yo'naltirilgan investitsiyalar 2021-yildagi 74,0 trln so'mdan 2024-yilda 198,9 trln so'mga ko'paydi. Biroq sifat ko'rsatkichlari muammoli bo'lib qolmoqda: R&D xarajatlari YaIMning 0,13 foizini tashkil etib, Germaniyadan 22 barobar, Koreyadan esa 38 barobar past [3]. Kichik va o'rta korxonalar soni 2021–2024 yillarda 86 566 dan 52 027 birlikka kamaydi [2].

2-jadval. Sanoat rivojlanish modellari: asosiy farqlar va o'xshashliklar

Mezon	Germaniya	Janubiy Koreya	O'zbekiston
Asosiy harakatlantiruvchi kuch	KO'K + ixtisoslashuv	Yirik chaebollar	Davlat investitsiyalari
R&D modeli	Fraunhofer + davlat-xususiy	Korporativ (chaebol)	Hali zaif
Eksport ustunligi	Niche mahsulotlar	IT, elektronika	Xomashyo, to'qimachilik
Sanoat siyosati xarakteri	Gorizontal + klaster	Vertikal + tarmoq tanlash	SEZ + imtiyozlar

Mezon	Germaniya	Janubiy Koreya	O'zbekiston
Asosiy muammo	Raqamli transformatsiya	KO'K-chaebol tengsizligi	R&D, texnologiya, kadrlar
O'zbekiston uchun saboq	Fraunhofer modeli, KO'K	R&D sarmoya, eksport	Ikkisidan ham o'rganish

Manba: muallif tomonidan OECD [5, 6], Afrika taraqqiyot banki [4] asosida tuzilgan

MUHOKAMA

Uchta modelni taqqoslaganda bir muhim xulosa ko'zga tashlanadi: muvaffaqiyatli sanoat raqobatbardoshligining universal formulasi yo'q — har bir model o'z tarixi, institutsional tuzilmasi va rivojlanish bosqichi bilan bog'liq holda shakllangan. Biroq barcha uchala modelda umumiy omil mavjud — inson kapitaliga va bilimga uzoq muddatli sarmoya.

Germaniya modeli O'zbekiston uchun ayniqsa dolzarb, chunki ikkala mamlakatda ham ishlab chiqarish sektorining YaIMdagi og'irligi va kichik biznesning potensial roli muhim. Fraunhofer tizimi — sanoat klasterlari yonida ixtisoslashgan tadqiqot institutlari tashkil etish g'oyasi — O'zbekiston uchun ko'chirish mumkin bo'lgan eng aniq mexanizm. Bu tizim kichik korxonalariga qimmatbaho innovatsiya xizmatlaridan arzon foydalanish imkonini beradi va ularning texnologik darajasini oshiradi [4].

Janubiy Koreya modeli esa R&D xarajatlarini keskin oshirishning sanoat raqobatbardoshligiga ta'sirini ko'rsatadi. Koreyaning YaIMdan 4,93 foiz R&D ajratishi va bu sarmoyaning natijada global texnologik yetakchilikka aylanishi aniq iqtisodiy qonuniyatni tasdiqlaydi: innovatsiya raqobatbardoshlikning birlamchi manbai [6]. O'zbekiston uchun bu sarmoyani YaIMning hech bo'lmasa 1 foiziga yetkazish birinchi muhim qadam bo'ladi — hozirgi 0,13 foiz bilan bu farq juda katta [3].

Shu bilan birga, O'zbekiston ikkala modelni ham to'liq ko'chira olmaydi. Germaniya modeliga erishish uchun o'n yillar davomida shakllangan korporativ madaniyat, ikki tomonlama ta'lim tizimi va mustahkam institutlar kerak. Janubiy Koreya modeli esa 1997-yilgi inqiroz ko'rsatganidek, ortiqcha korporativ konsentratsiya va qarzlanish xavfini o'z ichiga oladi. O'zbekiston uchun maqbul yo'l — ikkala modelning eng kuchli tomonlarini o'z rivojlanish bosqichiga moslashtirib qo'llash.

XULOSA

Germaniya, Janubiy Koreya va O'zbekiston sanoat siyosatlarini qiyosiy tahlil qilish quyidagi asosiy xulosalarni beradi.

Birinchidan, R&D xarajatlari sanoat raqobatbardoshligining hal qiluvchi omili hisoblanadi. Janubiy Koreyaning 4,93 foizlik va Germaniyaning 2,9 foizlik ko'rsatkichlari sanoatning texnologik darajasi bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liq. O'zbekistonda bu ko'rsatkichni kamida 1 foizga yetkazish bo'yicha davlat dasturini ishlab chiqish zarur.

Ikkinchidan, kichik va o'rta korxonalar sanoatning innovatsion poydevori hisoblanadi. Germaniya tajribasi shuni ko'rsatadiki, KO'K ni klasterlash, ixtisoslashtirish va tadqiqot institutlari bilan bog'lash raqobatbardoshlikning barqaror asosini yaratadi. O'zbekistonda kichik korxonalar sonining kamayishi bu poydevorni zaiflashtirib bormoqda — shuning uchun ularni kredit va soliq imtiyozlari orqali qo'llab-quvvatlash strategik vazifaga aylanishi lozim.

Uchinchidan, sanoat siyosatining muvaffaqiyati uchun universal model yo'q — har bir mamlakat o'z tarixi va imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda strategiya shakllantiradi. O'zbekiston uchun maqbul yo'l: qisqa muddatda — maxsus iqtisodiy zonalar va investitsiyalar jalb qilishni davom ettirish; o'rta muddatda — Fraunhofer tipidagi sanoat-texnologiya markazlarini tashkil etish; uzoq muddatda — R&D va inson kapitaliga sarmoyani YaIM bilan mutanosib oshirib borish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- [1] Porter, M.E. The Competitive Advantage of Nations. — New York: Free Press, 1990. — 855 p.
- [2] O'zbekiston Respublikasi Milliy Statistika Qo'mitasi. «O'zbekiston sanoati — 2025» statistik to'plami. — Toshkent, 2025. URL: <https://stat.uz/uz/nashrlar/3677-o-zbekiston-s-no-ti>
- [3] UNESCO Institute for Statistics. Research and Development Statistics 2024. URL: <https://uis.unesco.org/en/topic/research-and-development>
- [4] Shivakumar, S. Germany's Manufacturing Industry Success — Lessons for Industrial Policymakers // African Development Bank HDI Policy Brief. — Vol. 3, Issue 2. — Abidjan: AfDB, 2019. URL: https://www.afdb.org/sites/default/files/documents/publications/hdi_vol._3_issue_2_germanys_manufacturing_industry_success.pdf
- [5] OECD Reviews of Innovation Policy: Germany 2022. — Paris: OECD Publishing, 2022. DOI: 10.1787/e0b44a69-en
- [6] OECD Reviews of Innovation Policy: Korea 2023. — Paris: OECD Publishing, 2023. DOI: 10.1787/34a18c3c-en. URL: <https://www.oecd.org/en/publications/oecd-reviews-of-innovation-policy-korea-2023>
- [7] Shoaxmedov, Sh. va boshq. O'zbekiston sanoat tarmoqlarini rivojlantirish muammolari. — Toshkent: «Iqtisodiyot» nashriyoti, 2022.

- [8] World Bank. Economy of South Korea — GDP and Industrial Data. — Washington D.C.: World Bank Group, 2024. URL: <https://data.worldbank.org/country/korea-rep>
- [9] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston — 2030» strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni. — 2022-yil 28-yanvar. URL: <https://lex.uz/docs/5841063>